

Andrzej RĄCZASZEK
Akademia Ekonomiczna w Katowicach

DOSTĘP DO INFORMACJI O RYNKU PRACY KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ W UNII EUROPEJSKIEJ

W artykule przedstawiono zmiany na rynku pracy w krajach Europy środkowo-wschodniej. Analizę rozpoczęto od przypomnienia samego faktu integracji tej części Europy z zachodnimi demokracjami od strony politycznej. Celem badania sytuacji na rynku pracy było wykazanie zmian w poziomie stopy bezrobocia i aktywności ekonomicznej ludności w okresie transformacji. Ukazanie tego zróżnicowania pozwala także na wyciąganie wniosków z dynamiki reform i tempa rozwoju gospodarczego w poszczególnych krajach.

Istotnym problemem tego typu analizy jest korzystanie ze źródeł informacji. Główny Urząd Statystyczny w Polsce przedstawia informacje w różnych swoich publikacjach. Opracowanie zwraca uwagę na brak konsekwencji w publikacjach GUS. Przede wszystkim brak wielu informacji utrudnia analizę. Problemem istotniejszym jest jednak zróżnicowanie informacji na ten sam temat w różnych publikacjach.

W opracowaniu uzasadnione było także wykorzystanie uzupełniających informacji z publikacji Eurostatu. Spowodowało to jednak kolejne trudności w formułowaniu wniosków, wobec różnic między danymi GUS i Eurostatu. Brak jest w tych źródłach wyjaśnienia przyczyn obserwowanego zróżnicowania poziomu badanych mierników, a zatem wnioski wyciągane na podstawie tej analizy są niepełne i być może nieprawidłowe. Zasadniczym wnioskiem niniejszego opracowania jest zatem stworzenie systemu przepływu informacji między państwami członkowskimi UE i publikowania jednolitych i kompletnych informacji.

1. WPROWADZENIE

Koniec wieku XX zaskoczył świadków wydarzeń politycznych, gospodarczych i społecznych w drugiej połowie XX w. w Europie. Tylko osoby, które obserwowały polską rzeczywistość, w sposób świadomy, w latach 60-tych czy 70-tych są w stanie zrozumieć rozmiary tego zaskoczenia, i szok jaki wywołały wydarzenia z 1989 r., zapoczątkowane w Polsce. Demontaż obozu państw socjalistycznych, integracja Polski i jej sąsiadów w strukturach NATO, a później Unii Europejskiej, to wydarzenia, których nikt nie mógł planować, ani nawet o nich marzyć. Rzeczywistość po II wojnie światowej, zatwierdzona porozumieniami w Jałcie i Poczdamie¹, wydawała się nienaruszalna. Bardzo trudno jest

¹ W. Dobrzycki, Historia stosunków międzynarodowych w czasach nowożytnych 1815-1945. Wyd. Naukowe Scholar, Warszawa 1996, s. 557.

wskazać najistotniejsze przyczyny demontażu tej rzeczywistości. Wydaje się, że jedną z głównych przyczyn późniejszych zmian była „zimna wojna”.

Należy podkreślić, że od 1945 r. do 1989 r. w Europie, na przestrzeni 44 lat, nie miała miejsca żadna wojna². Ten okres trwa szczęśliwie do dziś, a więc do roku 2008. Są to zatem już prawie 63 lata życia i funkcjonowania narodu polskiego bez uczestnictwa w wojnie na terytorium naszego państwa. Taki długi okres pokoju jest rzadkością w naszej historii.

Jeżeli zatem jako przyczynę zmian wskazano „zimną wojnę”, może to zabrzmieć paradoksalnie. A jednak, z subiektywnego punktu widzenia, okres „zimnej wojny”, poza napięciami politycznymi, nie powodował destrukcji w życiu społeczno-gospodarczym. W tym czasie narody mogły budować pomyślność swoich społeczeństw, a nawet próbować kreślić ambitne plany przemian powojennej rzeczywistości. W takiej atmosferze, mając w pamięci krwawe wydarzenia w 1956 r. w Budapeszcie, „Praską Wiosnę” czy Grudzień 1970 r. na Wybrzeżu³, podejmowano jednak kolejne próby cywilizowania „jadu jałtańskiego”. Przyspieszenie nastąpiło w latach 80-tych, kiedy „zimna wojna” przekształciła się w wyścig zbrojeń, którego już były Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich nie potrafił wygrać. Trzeba zatem stwierdzić, że w okresie „zimnej wojny” kształtowały się podstawy myślenia o państwie, które w 1989 r. pozwoliły na bezkrwawe zmiany systemowe na terenie Europy środkowo-wschodniej.

2. PROCES INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ

W okresie po II wojnie światowej w zachodniej części Europy zaczęto tworzyć podstawy pokojowego współistnienia. Takie znaczenie należy przypisać próbom integracji od 1951 r. krajów europejskich w strukturach Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, i następnych etapów integracji. Mając na uwadze europejską historię, i krwawe wojny światowe wywołane w XX w. w dużym stopniu przez Niemcy, zaczęto budować zintegrowane struktury europejskie łącznie z Niemcami. Miała to być gwarancja, że kolejny konflikt nie wybuchnie w związku z wydarzeniami rozgrywającymi się w tym państwie.

Takie myślenie o polityce europejskiej okazało się skuteczne, a okres „zimnej wojny” sprzyjał budowie struktur polityczno-gospodarczych⁴. Ten wstęp jest potrzebny, aby zrozumieć znaczenie europejskiej integracji, z udziałem państw Europy środkowo-wschodniej. W latach 80-tych istniała dobrze funkcjonująca Europejska Wspólnota Gospodarcza i dogorywała Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Integracja wschodniej części kontynentu była odpowiedzią polityczno-ekonomiczną na zapoczątkowany na zachodzie Europy proces integracji, ale nie grupowała państw całkowicie niepodległych, stąd też w 1989 r. system ten mógł się rozsypać bez poważniejszych konsekwencji. Szczęśliwie w tej części kontynentu, w przeciwieństwie do Bałkanów, można było przeprowadzić zmiany bez konfliktów między narodami.

Na takim tle rozpoczyna się po 1990 r. proces integracji w skali całego kontynentu. Pierwsze przymiarki do tej integracji powstają w lutym 1991 r. w Trójkącie

² Nie zapominamy tu o krwawych wydarzeniach w Irlandii Północnej, w Kraju Basków czy na Cyprze, ale w kategoriach historii powszechnej, okres od 1945 r. w Europie to okres pokoju między państwami.

³ Przykładowe daty można by rozszerzyć o wydarzenia w 1953 r. w Berlinie, w 1956 r. w Poznaniu, i wiele innych, ale nie jest to zasadniczym tematem niniejszego opracowania.

⁴ Dzisiejsza Unia Europejska miała swój początek 25 marca 1957 r. w Rzymie kiedy pierwsze sześć krajów podpisało porozumienie o współpracy, nazwane następnie Traktatem Rzymskim. <http://regiony.ukie.gov.pl/>

Wyszechradzkim⁵. Później wydarzenia nabierają większej dynamiki. Wspomnienie tej zapomnianej dziś struktury, to wskazanie, że Polska, Czechosłowacja i Węgry najwcześniej wystąpiły z propozycjami włączenia się tych krajów do zaawansowanego procesu europejskiej integracji w stylu zachodnim⁶. Niepodległość odzyskana przez kraje bałtyckie pozwoliła włączyć w ten perspektywiczny proces także Litwę, Łotwę i Estonię. W roku 2007 pokazano, że w zjednoczonej Europie jest także miejsce dla demokracji parlamentarnych krajów bałkańskich, dzięki czemu wówczas w Unii Europejskiej znalazły się Bułgaria i Rumunia, a następnym kandydatom wskazano pomyślne perspektywy integracji.

W roku 2008 wszystkie wymienione kraje należą już do Unii Europejskiej, grupującej najlepiej rozwinięte kraje kontynentu, z perspektywą dalszego zbliżenia poziomu rozwoju, dzięki europejskiej polityce spójności. Jeżeli uświadomimy sobie, że w Unii Europejskiej jest dziś nie tylko grupa byłych krajów socjalistycznych, ale także część byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich, musi to budzić zdumienie i niedowierzanie świadków najnowszej historii Europy. To przypomnienie jest niezbędne, bowiem młode pokolenia nie w pełni rozumieją skalę przemian zapoczątkowanych w 1980 i w 1989 roku w Polsce. Skalę przemian, która doprowadziła do nowej geografii politycznej Europy u progu XXI wieku.

3. CZŁONKOWIE UNII EUROPEJSKIEJ Z EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Proces integracji krajów Europy środkowo-wschodniej z Unią Europejską rozpoczęły deklaracje o stowarzyszeniu, a następnie formalne zgłoszenie chęci akcesji. W przypadku analizowanych tu krajów Grupa Wyszechradzka i kraje nadbałtyckie przystąpiły do Unii Europejskiej 1 maja 2004 r. a kraje bałkańskie 1 stycznia 2007 r. Unia Europejska zwiększyła swój obszar o ponad 1 milion kilometrów kwadratowych a jej zaludnienie wzrosło o ponad 100 milionów mieszkańców. Jest to w całości obszar, który po 1945 r. znajdował się pod politycznym wpływem ZSRR, a kraje nadbałtyckie stanowiły jego integralną część. Ta część Europy wyzwoliła się po tym okresie dominacji, i przyjęła drogę demokratycznego rozwoju. We wszystkich przypadkach jest to demokracja parlamentarna w stylu zachodnim.

W tablicy nr 1. przedstawiono powierzchnię i ludność analizowanej tu grupy krajów, w latach istotnych dla tej części Europy, to jest początku procesu transformacji i etapów integracji europejskiej. Zwraca uwagę stabilny obszar wymienionych państw, oraz spadająca liczba mieszkańców. Jest to w dużym stopniu konsekwencja demokratycznych przemian, którym towarzyszyły znaczne migracje ludności, zgodne z europejskimi zasadami swobody w zakresie miejsca zamieszkania.

Tablica nr 1. Państwa członkowskie Unii Europejskiej z Europy środkowo-wschodniej

lp.	Państwo	w tys. km ²		ludność	
		powierzchnia	1990	2004	2006
1	2	3	4	5	6
2	Polska	312,7	38119	38180	38132

⁵ Od stycznia 1993 r. kiedy nastąpiło rozdzielenie Czechosłowacji na dwa państwa niepodległe, Republikę Czeską i Słowację mówimy o Grupie Wyszechradzkiej.

⁶ Polska złożyła formalny wniosek o przystąpienie do Unii Europejskiej w 1994 r.

3	Republika Czeska	78,9	10314	10212	10260
4	Słowacja	49,0	5300	5383	5391
5	Węgry	93,0	10361	10103	10064
6	razem Grupa Wyszehradzka	533,6	64094	63878	63847
7	Litwa	65,3	3752	3439	3392
8	Łotwa	64,6	2681	2312	2287
9	Estonia	45,2	1583	1342	1343
10	razem kraje nadbałtyckie	175,1	8016	7093	7022
11	Bułgaria	111,0	8990	7715	7681
12	Rumunia	237,5	23265	21549	21577
13	razem kraje bałkańskie	348,5	32255	29264	29258
14	łącznie 9 krajów	1057,2	104365	100235	100127

źródło: opracowanie własne, na podstawie Roczników Statystycznych GUS

Przedstawione powyżej kraje utraciły od 1990 roku ponad 4 miliony mieszkańców. Zmiany te nie były jednorodne. Widoczna jest stabilizacja stanu zaludnienia krajów Grupy Wyszehradzkiej, czyli połowy analizowanego obszaru. Tu spadek sięga jedynie około 200 tys. mieszkańców. O około milion mieszkańców zmniejszyło się zaludnienie krajów nadbałtyckich. Jest to zapewne spowodowane głównie odpływem Rosjan. Były to znaczące migracje, sięgające ósmej części wcześniejszego stanu zaludnienia tego obszaru. O blisko trzy miliony, czyli o 10 % zmniejszyło się także zaludnienie krajów bałkańskich, przyjętych do UE najpóźniej. Powyższe informacje pochodzą wyłącznie z Roczników Statystycznych GUS, i w rocznikach nie brakowało tych podstawowych danych.

Mimo widocznego spadku zaludnienia, analizowany obszar stanowi znaczącą część europejskiego rynku pracy. Analizie tego rynku pracy będzie poświęcona dalsza część opracowania, ale z uzyskaniem szczegółowych danych występowały jednak poważne problemy.

4. RYNEK PRACY KRAJÓW EUROPY ŚRODKOWO-WSCHODNIEJ

Sytuacja na rynku pracy w krajach Europy środkowo-wschodniej opisana będzie poprzez analizę dwóch mierników – stopy bezrobocia oraz współczynników aktywności zawodowej. W tablicy nr 2. przedstawiono pierwszy z tych mierników dla początkowego okresu transformacji. Jak można było przypuszczać, w roku 1989 nie istniał problem bezrobocia w tej części Europy⁷. Od 1990 r. sytuacja zaczęła się gwałtownie zmieniać. Ze szczegółową oceną tej sytuacji są jednak znaczne problemy. Przyczyną jest brak jednorodnych danych. W tablicy nr 2. przedstawione informacje pochodzą z aż pięciu źródeł. O ile jednak można zrozumieć odrębność danych publikowanych w Euroście, o tyle trudno wyjaśnić liczne braki, i znaczne zmiany wartości dla tych samych krajów, w tych samych latach, publikowane przez GUS w różnych swoich wydawnictwach. Założeniem było wykorzystanie danych publikowanych w rocznikach statystycznych

⁷ W Polsce na koniec roku mógł już wystąpić, ale nie była to wartość wówczas publikowana.

GUS. Przy uwzględnieniu 9 państw i pięciu kolejnych lat, w tablicy jest więcej miejsc pustych niż podanych wartości. Dla lat 1990 i 1991 Rocznik Statystyczny nie podawał informacji porównawczych o bezrobociu dla analizowanej grupy krajów. Dla tych dwu lat są dostępne jedynie dane dla Polski. Dla roku 1992 w tym źródle informacji podano stopę bezrobocia jedynie dla Polski, Węgier i Bułgarii. Lepiej wygląda sytuacja w latach 1993 i 1994. Brak tu jedynie informacji dla Estonii, a dla Bułgarii brak informacji z roku 1994. Ponieważ GUS publikuje także dane w różnych innych opracowaniach, poniższą tablicę udało się jednak, z dwoma wyjątkami, uzupełnić⁸.

Tablica nr 2. Stopa bezrobocia w wybranych krajach w początkach okresu transformacji.

lp.	Kraj	1989	1990	1991	1992	1993	1994
1	2	3	4	5	6	7	8
2	Polska	.	e s 6,1	t 11,8	u 13,6	b v 15,5	w 16,5
3	Republika Czeska	.	d 4,3	4,1	2,6	j 3	k 3,3
4	Słowacja	.	1,2	6,6	11,4	z 14,4	A 14,6
5	Węgry	.	1,7	B 9,8	c 12,3	12,1	C 11,3
6	Litwa	.	0,3	1 0,3	3,6	m 1,6	n 1,6
7	Łotwa	.	0,5	.	2,3	5,8	r 6,3
8	Estonia	.	p 0,6	1,8	4,5	7,8	8,9
9	Bułgaria	.	f 21,4	11,1	g 16,4	a h 16,3	12,4
10	Rumunia	.	.	3	8,4	x 10,2	y 11

RSM2003

a - 21,4

b - 14,0

c - 9,8

RSM2000

d - 0,7

e - 3,4

RSM1997

f - 1,7

g - 15,3

h - 16,4

j - 3,5

k - 3,2

l - 0,4

m - 3,8

n - 4,5

p - 0,8

r - 6,5

s - 6,5

t - 12,2

u - 14,3

v - 16,4

w - 16,0

x - 9,9

y - 10,6

z - 12,7

Eurostat

A - 13,7

B - 8,5

C - 10,4

⁸ Tam, gdzie to było niemożliwe, wykorzystano także dane z Eurostatu.

W tym celu wykorzystano Roczniki Statystyki Międzynarodowej z lat 1997(najczęściej), 2000 i 2003. Jak wiadomo, GUS nie publikuje tych roczników co roku, były to zatem jedyne dostępne publikacje tego rodzaju. Większym problemem jest zmienność poziomu publikowanych informacji. W tablicy zamieszczono zatem wszystkie zróżnicowane dane pochodzące z tych źródeł. Przykładowo stopa bezrobocia w Polsce w 1990 r. wyniosła, wg Rocznika Statystycznego 6,1 %. W rocznikach statystyki międzynarodowej podano jednak inne wartości, odpowiednio 3,4 % w roczniku z roku 2000 oraz 6,5 % w roczniku z roku 1997. Wszystkie trzy mierniki dotyczą tego samego roku 1990. Trudno ustalić, która z przedstawionych przez GUS wartości była prawidłowa.

Znacznie gorzej, jeśli chodzi o poziom zróżnicowania mierników, wygląda sytuacja dla innych krajów. Rocznik Statystyki Międzynarodowej z roku 1997 podaje stopę bezrobocia w Bułgarii na poziomie 1,7 %, ale ten sam rocznik z roku 2000, podaje stopę bezrobocia w Bułgarii w 1990 roku na poziomie 21,4 %. Tej różnicy poziomu miernika nie sposób wyjaśnić. Takich niekonsekwencji można by tu wskazać jeszcze wiele. Analiza w oparciu o takie dane staje się bardzo trudna, a ponadto, co może długofalowo być jeszcze bardziej niekorzystne, następuje utrata zaufania do państwowych służb statystyki publicznej. GUS nie po raz pierwszy przekazuje nierzetelne informacje, i wielokrotnie już zwracano uwagę na tego typu nieścisłości⁹. Tym niemniej pewne wnioski z tych danych już wynikają. Bezrobocie pojawia się we wszystkich krajach podejmujących proces transformacji systemowej. W roku 1990 jest ono jeszcze niewielkie, abstrahując od niewiarygodnej informacji dla Bułgarii. Najwyższe w tym czasie było w Polsce, bowiem Polska rozpoczęła reformy już w połowie 1989 r., a więc wcześniej niż sąsiedzi. Do roku 1994 stopa bezrobocia generalnie wzrasta. Systematycznie rosną współczynniki w Polsce, Słowacji, Estonii i Rumunii. Na wysokim, dwucyfrowym poziomie są współczynniki w Bułgarii i na Węgrzech. Łagodniejsze były konsekwencje transformacji w Republice Czeskiej, a dość zróżnicowane w krajach nadbałtyckich. Warto zwrócić uwagę na poziom stopy bezrobocia na Litwie, gdzie maksimum wystąpiło w roku 1992 i wyniosło 3,6 %, po czym w dwóch kolejnych latach było niższe o dwa punkty procentowe.

Więcej informacji z Roczników Statystycznych wykorzystano w tablicy nr 3. dla lat 1995-2000. Braków w tym źródle było ogółem niecałe 20 %. Nie udało się ustalić stopy bezrobocia w Bułgarii w roku 1998. Pozostałe braki uzupełniono w oparciu o Roczniki Statystyki Międzynarodowej z lat 2000 i 2003. Podano także dane z Rocznika Statystyki Międzynarodowej z roku 1997, jeżeli były one inne niż z poprzednich źródeł. Te różnice były zwykle małe, ale np. dla Litwy cztery wykorzystane roczniki podają trzy różne wartości. Rocznik Statystyczny 1996 podaje stopę bezrobocia na Litwie na poziomie 2,7 %, natomiast Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2003 podaje dla 1995 r. stopę bezrobocia na Litwie na poziomie 17,1 %, czyli sześciokrotnie wyższą. Pozostałe dwa roczniki statystyki międzynarodowej podają zgodnie poziom 7,3 %, co tym samym należy uznać za wartość najczęstszą, a zatem najbardziej prawdopodobną. Zazwyczaj mocno zawyżone są analizowane współczynniki publikowane w Roczniku Statystyki Międzynarodowej 2003 dla roku 1995. W pozostałych przypadkach badane wartości z różnych roczników

⁹ Por. A. Rączaszek, Pełny dostęp do informacji a podział administracyjny kraju. W: Przetwarzanie i ochrona danych, Red. G. Szpor, Wydział Techniki UŚ, SILGIS Center, Katowice 1998. A. Rączaszek, Wpływ reform administracji na stan informacji statystycznej. W: Wolność informacji i jej granice, Red. G. Szpor, SILGIS Center, Katowice 1997.

nie różnią się już tak znacząco. Tym niemniej, przykładowo dla Rumunii, wszystkie cztery używane roczniki podają cztery odmienne wartości. Doprawdy trudno zrozumieć metodologię publikowania danych przez GUS.

Ogólnie można na ich podstawie stwierdzić, że od połowy lat 90-tych do końca dekady, mimo okresowych wahań, bezrobocie było generalnie wysokie – dwucyfrowe. Najwyższe obserwowano w Bułgarii, na Słowacji i w Polsce. Pod koniec dekady sytuacja bardzo się pogorszyła w krajach nadbałtyckich. Jedynie na Węgrzech osiągnięto poprawę, a w końcu dekady poziom współczynnika był tam najniższy, spośród dziewięciu badanych krajów.

Tablica nr 3. Stopa bezrobocia w wybranych krajach od połowy lat 90-tych

Lp.	Kraj	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1	2	3	4	5	6	7	8
2	Polska	i M 15,2	14,3	11,5	10	j 13	16,1
3	Republika Czeska	k u 3,0	w 3,8	v 4,4	x 6,1	8,7	8,8
4	Słowacja	n 13,8	12,6	G 13	14,6	16,2	18,6
5	Węgry	P H 10,6	J 11,0	K 10,5	L 9,5	7	6,4
6	Litwa	d y L 2,7	z 7,1	A 5,9	B 6,4	e 8,4	f 15,4
7	Łotwa	g C 6,3	D 7,0	8,5	11	14,5	h 14,4
8	Estonia	9,7	10,0	9,7	9,6	12,2	13,6
9	Bułgaria	a r 11,1	s 12,5	t 13,7	.	b 17	c 16,9
10	Rumunia	ł E N 9,0	F 7,8	8,7	10,3	M 11,5	7,1

RSM2003	RSM2000	RSM1997
a - 15,7	r - 16,5	L - 7,3
b - 14,1	s - 14,2	M - 14,9
c - 16,3	t - 14,4	N - 8,7
d - 17,1	u - 2,9	P - 12,0
e - 14,1	w - 3,5	
f - 15,4	v - 5,2	
g - 18,9	x - 7,5	
h - 14,6	y - 7,3	
i - 13,3	z - 6,2	
j - 13,9	A - 6,7	
k - 4,0	B - 6,5	
ł - 8,2	C - 6,6	
m - 6,8	D - 7,2	
n - 13,1	E - 9,5	
	F - 6,6	
	G - 12,9	
	H - 10,2	
	J - 9,9	
	K - 8,7	
	L - 7,8	

Warto zauważyć, że w przypadku okresu przedstawionego w powyższej tablicy, nie korzystano już z danych Eurostatu. To zastrzeżenie jest istotne, bowiem na znacząco odmienną tych danych zwrócimy jeszcze uwagę pod koniec tego opracowania.

Prawie kompletne są dane w rocznikach statystycznych dla lat bieżącej dekady. Przedstawiono je w tablicy nr 4. Wystąpiły tu dwa braki, dla roku 2003, które uzupełniono danymi z Eurostatu. Z dziwną i niewyjaśnioną sytuacją mieliśmy do czynienia dla roku 2005. W Roczniku Statystycznym RP 2006 w części międzynarodowej GUS przedstawił stopy bezrobocia dla roku 2004. W najnowszym roczniku z 2007 r. zamieszczono dane za rok 2006. Tym samym całkowicie pominięto dane dla roku 2005. Jedynie dla Polski można było wykorzystać dane z krajowej części rocznika. Dla pozostałych badanych państw przedstawiono tu dane dla roku 2005 w oparciu o statystyki Eurostatu. Wykorzystano je także dla roku 2007, bowiem brak jeszcze roczników GUS publikujących te informacje. W tablicy zamieszczono także dodatkowo dane z Rocznika Statystyki Międzynarodowej 2003, jeżeli były one inne niż w Roczniku Statystycznym. Dotyczy to jedynie roku 2001, bowiem dla lat następnych nie wykorzystano jeszcze Rocznika Statystyki Międzynarodowej 2006.

Tablica nr 4. Stopa bezrobocia w wybranych krajach na początku XXI w.

lp.	kraj	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2	Polska	e19,9	19,9	19,6	19,0	17,6	13,8	9,6
3	Republika Czeska	f7,3	7,3	7,8	8,3	7,9	7,1	5,3
4	Słowacja	h18,5	18,5	17,5	18,1	16,3	13,3	11,3
5	Węgry	j5,8	5,8	5,3	6,1	7,2	7,5	7,2
6	Litwa	c13,8	13,8	12,4	11,4	8,3	5,6	4,3
7	Łotwa	d12,0	12,0	10,6	10,4	8,9	6,8	5,9
8	Estonia	b10,3	10,3	10,0	9,7	7,9	5,9	4,9
9	Bułgaria	a17,8	17,6	13,7	12,0	10,1	9,0	6,9
10	Rumunia	g8,4	8,4	7,0	8,0	7,2	7,3	6,7

RSM2003 +/- Eurostat

a - 19,4	+ 1,6
b - 12,6	+ 2,3
c - 17,0	+ 3,2
d - 12,8	+ 0,8
e - 18,2	- 1,7
f - 8,1	+ 0,8
g - 6,6	- 1,8
h - 19,2	+ 0,7
j - 5,7	- 0,1

W powyższej tablicy przedstawiono także jakie odchylenia od danych z Rocznika Statystycznego występowały w danych z Rocznika Statystyki Międzynarodowej. Co prawda sytuacja uległa pewnej poprawie, bo różnice są mniejsze niż obserwowano

poprzednio, ale nadal niejasna jest metodologia obliczeń, ponieważ występują różnice w obu kierunkach.

Wracając natomiast do analizy poziomu zjawiska bezrobocia w badanych krajach, należy stwierdzić, że generalnie sytuacja ulega poprawie. Jedynie na Węgrzech stopa bezrobocia nieznacznie wzrosła, a tylko na Słowacji utrzymuje się dwucyfrowa. We wszystkich pozostałych krajach nastąpiła poprawa sytuacji na rynku pracy. Może to być efekt lepszej koniunktury w ostatnich latach, bowiem gospodarka rozwija się zwykle w określonych cyklach koniunkturalnych¹⁰. Można jednak także zauważyć już pierwsze efekty procesu integracji ze strukturami europejskimi. Spadek bezrobocia występował zazwyczaj w krajach przystępujących do UE, i przy okazji poprzednich etapów rozszerzania Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej i Unii Europejskiej było to widoczne, i badane, w nowych krajach członkowskich¹¹. Jest to efekt zamierzony i zaplanowany, a wynikający z europejskiej polityki spójności¹². Trzeba jednak podkreślić, że członkostwo w UE, a także wcześniejsze w OECD i MFW, wymusza konieczność kontynuowania transformacji gospodarczej, a w rezultacie wzrostu efektywności i konkurencyjności gospodarki¹³. Przekłada się to następnie także na poprawę sytuacji na rynku pracy. W przypadku badanej grupy krajów osiągnięte rezultaty są godne podkreślenia, bowiem średnia stopa bezrobocia w 2007 r. wynosi tu jedynie około 7 %.

5. AKTYWNOŚĆ EKONOMICZNA LUDNOŚCI

Z problemem bezrobocia ściśle związana jest skala aktywności zawodowej ludności, bowiem stopa bezrobocia jest liczona jako iloraz liczby bezrobotnych i liczby ludności aktywnej zawodowo¹⁴. W tej części opracowania podjęto zatem próbę przedstawienia poziomu aktywności ekonomicznej ludności w badanej grupie krajów Europy środkowo-wschodniej.

Tablica nr 5. Aktywność zawodowa w wybranych krajach na początku okresu transformacji.

lp.	państwo	1989	1990	1991	1992	1993	1994
1	2	3	4	5	6	7	8
2	Polska	.	65,6	.	45,6	61,2	59,2
3	Republika Czeska	.	67	66,6	.	.	.
4	Słowacja	.	68,6	.	.	62,2	61,1
5	Węgry	.	54,9	45,1	.	.	49,5

¹⁰ Makroekonomia. Praca zbiorowa, red. W. Balicki, Wyd. „AND...” s. c., Warszawa 1993, s. 167 i n.; Makroekonomia. Red. M. Noga, AE, Wrocław 1995, s. 59 i n.

¹¹ Por. A. Rączaszek, Strukturalne problemy rynku pracy w Polsce na tle rynku pracy Unii Europejskiej. W: Społeczne i regionalne aspekty przemian strukturalnych w polskiej gospodarce okresu transformacji. Red. Z. Mikołajewicz, PTE, Uniwersytet Opolski, Opole 2004.

¹² Zob. J. Piecuch, Rynek pracy w regionach objętych polityką spójności Unii Europejskiej (przykład Hiszpanii, Grecji, Portugalii i Irlandii). W: Integracja i europejski rynek pracy. Red. M. Dudek, Uniwersytet Zielonogórski, Wyższa Szkoła Menedżerska w Legnicy, Legnica-Zielona Góra 2006.

¹³ Polityka gospodarcza, red. H. Ćwikliński, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 1977, s. 219.

¹⁴ D. Kotlorz, rozdział 1. W: Ekonomia rynku pracy. Red. D. Kotlorz, AE, Katowice 2007, s. 28.

6	Litwa	.	b66,5
7	Łotwa	.	c69,4
8	Estonia	.	a68,4
9	Bułgaria	.	63,9	.	57,2	.	.
10	Rumunia	.	d46,7	.	59,3	.	.

RSM2000

a - 69,9

b - 66,6

c - 69,5

d - 60,0

e - 57,2

W tablicy nr 5. przedstawiono problem aktywności zawodowej w latach 1989-1994, co można uznać za początkowy okres transformacji krajów Europy środkowo-wschodniej. Podobnie jak w tablicy nr 2. przedstawiającej bezrobocie brak informacji dla roku 1989. Był to początkowy rok transformacji w tej części Europy, ale służby statystyki publicznej pracowały jeszcze według starych przyzwyczajeń, a problem aktywności ekonomicznej ludności nie był wówczas istotny. Pierwsze dane dotyczą zatem roku 1990. W powyższej tablicy brak większości informacji publikowanych w Rocznikach Statystycznych nawet dla Polski, a uzupełnienie źródeł o Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2000 pozwoliło odtworzyć sytuację z roku 1990. Aktywność zawodowa ludności w badanych krajach mieściła się zasadniczo w przedziale 65-70 %. Jedynie na Węgrzech była niższa, a w Rumunii wynosiła niecałe 47 %. Warto jednak zauważyć, że uzupełniająca informacja z Rocznika Statystyki Międzynarodowej 2000 przedstawia badany miernik w Rumunii na poziomie 60 %. Dwa źródła GUS podają zatem ponownie informacje bardzo odmienne. Generalnie, na podstawie tych szczątkowych informacji poziom aktywności ekonomicznej ludności w badanej grupie krajów, w początkowym okresie transformacji zmniejszał się. Nie można jednak rozstrzygnąć czy są to informacje wiarygodne, jeżeli przykładowo badany miernik w Polsce w 1992 r. wynosił 45,6 % a w roku następnym 61,2 %, a takie dane opublikowano w Rocznikach Statystycznych. Tej skali wzrost poziomu aktywności zawodowej ludności Polski w owym czasie na pewno nie miał miejsca. Zachodzi zatem podejrzenie, że GUS publikował dane według różnej metodologii obliczeniowej. Nie zostało to jednak nigdzie wyjaśnione.

Tablica nr 6. Aktywność zawodowa w wybranych krajach od połowy lat 90-tych.

Lp.	Kraj	1995	1996	1997	1998	1999	2000
1	2	3	4	5	6	7	8
2	Polska	a58,4	57,9	e57,4	57,1	56,6	56,6
3	Republika Czeska	61,5	61,4	c61,4	61,3	61,1	60,4
4	Słowacja	59,5	.	58,1	59,9	59,6	.
5	Węgry	b48,9	51,8	51,2	51,7	53,1	.
6	Litwa	.	70,0	d62,2	.	61,9	.
7	Łotwa	.	.	59,7	.	58,2	.

8	Estonia	.	.	60,3	64,5	.	.
9	Bułgaria	62,1
10	Rumunia	67,2	64,8	64,8	63,6	.	.
RSM2003		RSM2000					
a - 58,8		c - 61,1					
b - 52,4		d - 61,2					
		e - 57,7					

W drugiej połowie lat 90-tych sytuacja ulegała dalszemu pogorszeniu, bowiem tak należy ocenić spadek odsetka aktywnych zawodowo, co jak wiadomo powoduje negatywne konsekwencje ekonomiczne¹⁵. Nadal brak jest wielu informacji, i wniosku tego nie można wystarczająco udowodnić, ale przykłady zmian na Litwie, w Rumunii czy w Polsce, wskazują na tendencję zniżkową. Tym razem uzupełniające informacje z Roczników Statystyki Międzynarodowej tylko nieznacznie różnią się od danych z Roczników Statystycznych. W niektórych przypadkach ich wykorzystanie było jednak niezbędne, wobec całkowitego braku informacji dla Łotwy, Estonii czy Bułgarii w Rocznikach Statystycznych. W większości przypadków nie odnotowano raptownych zmian analizowanego miernika. Jeżeli jednak odsetek aktywności zawodowej na Litwie w 1996 r. wynosił 70 %, a w roku następnym jedynie 62 %, to zmiana ta wydaje się mało wiarygodna, chociaż obie informacje pochodzą z tego samego źródła. W porównaniu do pierwszej połowy lat 90-tych następował wspomniany już spadek poziomu miernika, największy w Republice Czeskiej, na Słowacji, na Łotwie czy w Polsce. Widoczna poprawa nastąpiła w Rumunii, ale pod koniec lat 90-tych także tu wartości miernika spadają. Dostyc stabilny z lekką tendencją wzrostową, choć najniższy w badanych krajach, był poziom miernika na Węgrzech. Można zatem zauważyć zróżnicowane tendencje w krajach przechodzących w tym samym czasie trudny proces transformacji gospodarczej.

Jest to ponadto okres pogorszenia się koniunktury gospodarczej, w którym nastąpił znaczny wzrost bezrobocia¹⁶. Ta zmiana, co zrozumiałe, jest zatem skorelowana z obniżeniem poziomu współczynników aktywności ekonomicznej ludności. Równocześnie jednak podejmowane były zarówno w Polsce¹⁷, jak i w innych badanych krajach, a także na terenie całej Unii Europejskiej, liczne działania i programy przeciwdziałania bezrobociu, i zwiększania aktywności zawodowej ludności¹⁸.

¹⁵ D. Kotlorz, Rynek pracy w systemie społecznej gospodarki rynkowej. AE, Katowice 1995, s. 25.

¹⁶ Przykładowo w Polsce z 10 do 16, a następnie 20 %.

¹⁷ M. Szyłko-Skoczny, Polityka społeczna wobec bezrobocia w Trzeciej Rzeczypospolitej. Instytut Polityki Społecznej UW, Warszawa 2004, s. 95

¹⁸ Europejska Strategia Zatrudnienia. Zob. K. Głębicka, Rynek pracy w jednoczącej się Europie. WSP TWP, Warszawa 2005.

Tablica nr 7. Aktywność zawodowa w wybranych krajach na początku XXI wieku

lp.	Kraj	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	2	3	4	5	6	7	8
2	Polska	56,3	55,4	54,7	54,7	.	54,0
3	Republika Czeska	60,0	59,7	.	59,2	59,4	.
4	Słowacja	60,7	60,1	60,2	60,1	.	59,1
5	Węgry	49,0	49,1	53,8	53,8	.	55,0
6	Litwa	58,4	57,9	57,7	57,1	.	55,9
7	Łotwa	56,6	57,5	57,5	57,9	.	.
8	Estonia	58,8	57,9	58,4	58,3	58,1	.
9	Bułgaria	50,4	49,4	49,2	49,7	.	51,3
10	Rumunia	62,2	56,0	54,8	54,8	.	.

źródło: Roczniki Statystyczne GUS.

Dla początku bieżącej dekady dysponujemy wreszcie większością potrzebnych informacji z Roczników Statystycznych Rzeczypospolitej Polskiej. Można zatem porównać sytuację między państwami, jak i przeanalizować tendencje w poszczególnych krajach.

Można zauważyć, że współczynniki ustabilizowały się na pewnym poziomie, a różnice są w kolejnych latach nieznaczne. Widoczne są tendencje wzrostowe lub spadkowe. Znaczny spadek można odnotować w Rumunii, a niewielkie konsekwentne spadki są widoczne w Polsce i na Litwie. Stałą tendencję wzrostową obserwuje się na Węgrzech. Występuje zróżnicowanie poziomu aktywności ekonomicznej ludności między poszczególnymi krajami. Najwyższa aktywność zawodowa na poziomie około 60 % widoczna jest w Republice Czeskiej i na Słowacji. Nieco niższy jest poziom aktywności w krajach nadbałtyckich. Najniższa aktywność zawodowa, około 50 % charakteryzuje obecnie społeczeństwo Bułgarii.

Rocznik Statystyczny RP 2007 podaje dane dla 7 krajów na koniec 2006 r. a w dwóch przypadkach za rok 2005. Rocznik Statystyczny RP 2006 podawał natomiast dane na koniec roku 2004. Tym samym, podobnie jak w przypadku bezrobocia, brak jest pełnych danych z ostatnich dwu lat, zwłaszcza z roku 2005. Aby te braki uzupełnić wykorzystano zatem dodatkowo dane z Eurostatu. Dla nowych krajów członkowskich UE są one częściowo dostępne od połowy lat 90-tych.

Tablica nr 8. Aktywność ekonomiczna ludności w wybranych krajach w latach 90-tych.

lp.	Państwo	1996	1997	1998	1999	2000
1	2	3	4	5	6	7
2	Polska	.	58,9	59,0	57,6	55,0
3	Republika Czeska	.	.	67,3	65,6	65,0
4	Słowacja	.	.	60,6	58,1	56,8
5	Węgry	52,1	52,4	53,7	55,6	56,3
6	Litwa	.	.	62,3	61,7	59,1
7	Łotwa	.	.	59,9	58,8	57,5
8	Estonia	.	.	64,6	61,5	60,4
9	Bułgaria	50,4
10	Rumunia	.	65,4	64,2	63,2	63,0

źródło: Eurostat

Porównanie tych niepełnych danych z informacjami z polskich roczników statystycznych przynosi potwierdzenie znanych tendencji, ale równocześnie widoczne są zupełnie inne wartości współczynników aktywności zawodowej w różnych krajach, w poszczególnych latach. Trudno zrozumieć ten brak przepływu jednolitych informacji między krajowymi służbami statystyki publicznej a bankiem danych Eurostatu w końcu XX w. w Europie.

Tablica nr 9. Aktywność ekonomiczna ludności wybranych krajów w XXI w.

lp.	Państwo	2001	2002	2003	2004	2005	2006
1	2	3	4	5	6	7	8
2	Polska	53,4	51,5	51,2	51,7	52,8	54,5
3	Republika Czeska	65,0	65,4	64,7	64,2	64,8	65,3
4	Słowacja	56,8	56,8	57,7	57,0	57,4	59,4
5	Węgry	56,2	56,2	57,0	56,8	56,9	57,3
6	Litwa	57,5	59,9	61,1	61,2	62,6	63,6
7	Łotwa	58,6	60,4	61,8	62,3	63,3	66,3
8	Estonia	61,0	62,0	62,9	63,0	64,4	68,1
9	Bułgaria	49,7	50,6	52,5	54,2	55,8	58,6
10	Rumunia	62,4	x57,6	57,6	57,7	57,6	58,8

x - zmiana
metody

źródło: Eurostat

Kompletne dane są wreszcie dostępne w latach bieżącej dekady. Jest to ważne dla analizy, wobec wspomnianych braków w polskich źródłach danych. Pewne kwestie można w ten sposób wyjaśnić. Przykładowo, analiza danych z tablicy nr 7. wskazywała na znaczny spadek analizowanego miernika w Rumunii. Eurostat jest dokładniejszy, bowiem wyjaśnia zmianę metodologii obliczania współczynnika między rokiem 2001 a 2002. Tym samym kilkuprocentowy spadek poziomu miernika staje się zrozumiały.

Ponownie widoczne są znaczne różnice między źródłami krajowymi a europejskimi. W krajowych publikacjach GUS poziom aktywności zawodowej był wyższy niż przedstawiają to dane Eurostatu. Odmiennie są różnice w przypadku Republiki Czeskiej, gdzie GUS podawał wartości znacznie niższe niż Eurostat. Niższe są dane Eurostatu dla Słowacji, wyższe natomiast dla Węgier. Dużo wyższa jest aktywność zawodowa według Eurostatu w krajach nadbałtyckich i w Bułgarii, gdzie miernik szybko wzrastał w ostatnich latach. Jak już zaznaczono, trudno zrozumieć pojawianie się takich różnic dla krajów zintegrowanej obecnie Europy. Możliwa jest odmienna metodologia obliczeń, ale brak jest jakichkolwiek informacji na ten temat. Analiza w oparciu o oba źródła informacji staje się zatem niemożliwa. Potwierdzić można jedynie obserwowane tendencje, ale nie można analizować konkretnego poziomu badanych zmiennych.

W badanej grupie krajów najniższa jest aktywność zawodowa w Polsce, co musi niepokoić. Najwyższa jest w krajach nadbałtyckich, które przeżywają okres szybkiego rozwoju gospodarczego. Takie wnioski merytoryczne, dotyczące sytuacji na rynku pracy wynikają z analizy danych Eurostatu. W oparciu o źródła polskie wnioski te byłyby

jednak inne¹⁹. Należy zatem poszukiwać danych bardziej uniwersalnych, lub opierać badania na jednym źródle, co jednak, jak wskazywano, często jest niemożliwe z powodu braku pełnych informacji.

Zasadniczym wnioskiem z tej analizy powinno być zatem wypracowanie zintegrowanego europejskiego systemu przepływu informacji, oraz staranne funkcjonowanie krajowych służb statystyki publicznej, aby publikacje przekazywały czytelnikom jednoznaczne informacje na dowolny temat.

ACCESS TO INFORMATION ON LABOUR MARKET IN THE COUNTRIES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE

The article describes the labour market changes in the countries of Central and Eastern Europe. The starting point for the analysis was remembering the mere fact of the integration of this part of Europe with the western democracies from the political angle. The aim of analysing the labour market situation was to show the changes in the unemployment rate and in the people's economical activity at the time of transformation. Presentation of these changes allows for drawing the conclusions from the dynamics of the reforms and economical development rate in particular countries.

The significant problem of such analysis is using the sources of information. The Central Statistical Office in Poland presents the information in its numerous publications. The study draws attention to the lack of consequence in the Central Statistical Office's publications. What makes the analysis particularly difficult is multiple data lacking. However, a much more crucial problem is varying of the same information published in different sources.

The analysis, quite explicably, also uses some of the information from Eurostat's publications. It caused further difficulties in formulating the conclusions, though, resulting from the discrepancies in the data provided by the Central Statistical Office and Eurostat. The sources do not explain the possible reasons of the observed differentiation in the provided measures analysed, and the conclusions drawn from the analysis are not complete and they might be wrong. Therefore, the main conclusion of this study is to create the system of the flow of information within the member states of the European Union and to publish homogeneous and complete data.

¹⁹ Najniższy poziom w Bułgarii, najwyższy w Czechach i na Słowacji.